

HALI SANATIMIZIN YÜZEY TASARIMI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Hakan ÇİLOĞLU

M.Ü. G.S.F. Öğretim Görevlisi

Abstract: Carpet weaving has kept its importance amongst the traditional Turkish handicrafts throughout history. Its development continues from the 13. century up to the 20. century. The rich composition of patterns consist of two main styles; geometric and flower and foliage. Stylization is evident in all the motifs and patterns. Carpet designs five messages from the weaver's inner world. With its colors, motifs and patterns. It reflects a second language.

Yaşadığımız dünyada insan, var oluşundan günümüze kadar geçen tarihi süreç içinde doğayı tanıyıp yakın ilişki içerisine girdikçe, doğadaki unsurlardan yararlanmışır. Yaşam için gerekli ihtiyaçları doğrultusunda yaptığı tüm kullanım eşyalarına, fonksiyonelliğin yanında beğenileri ve kimi zaman inançları doğrultusunda estetik değerler yüklemiştir [1-5]. Bu özellik, çoğu zaman toplumlar arasında farklılıklar göstermiştir ki bu kültürü oluşturur. İnsanın yarattığı bu kültür dünyası, zaman sürecinde geçmişten beslenerek günümüze yeni yorumlarla ulaşmıştır.

Günümüzde kültürel değerleri ileri düzeyde olan ve kültür varlıklarına önem veren ülkeler oldukça saygınlık görmekte-dirler. Anadolu toprakları üzerinde yayılıp pek çok ülke kültürünü etkileyen Türk kültürü de, köklü geçmişiyle diğer ülkeler tarafından hayranlık ve şaşkınlıkla izlenmektedir. Geçmişten bize kalan kültür miraslarımız, müzelerde ve özel koleksiyonlarda nadide eserler olarak yer almaktadırlar.

Türk kültürünün değerli bir halkasını oluşturan halı sanatımız, geleneksel sanatlarımız içindeki yerini tarih boyunca koruyarak, Türk sanatı tarihi içindeki geniş yelpazede en köklü yeri alır [6,7].

13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişimini kesintisiz sürdüren Türk halı sanatının, kompozisyonlarındaki dönemseller ve yöresel farklılıklar konuyu zenginleştirmiştir. Böylece Anadolu'da önemli halı merkezleri oluşmuştur [6-9]. Halıların kompozisyon, teknik ve renk başarısı oldukça beğeni topladığından, bazı ressamın tablolarında resimlenmişlerdir [6-8].

Türk halı sanatına günümüze gelene kadar genel olarak bakıldığında kompozisyonlarda estetik

başarıya ulaşıldığını görürüz. Bunları dokuyanın özel bir sanat eğitimi olmamasına rağmen, tarihi derinliklerden gelen gelişim ve birikim doğrultusunda yapılan Türk el sanatları ile, doğumdan itibaren muhatap olduklarından ve bunlar ile uğraştıklarından, doğal olarak sanatçı kişilikleri oldukça ileri düzeyde gelişme kaydetmiştir. Halıların kompozisyonlarında motiflerin ve renklerin yan yana gelişleri gibi estetik endişeler, dokuyucularca doğru değerlendirilmiştir. Halıların zengin kompozisyon repertuarında, geometrik ve bitkisel soyutlamaların mükemmellikleri görülür ki, günümüzün estetik anlayışına oldukça uygundur [1,9].

Halı sanatı, Türk kültürünün ve Türk kimliğinin en önemli ürünü olmuştur [10,11]. Gerek konar-göçerlerde, gerekse yerleşik hayata geçmiş Türklerde, halı vazgeçilemez bir yaygıydı Genç kızların evlenirken çeyizinde mutlaka halıların bulunması önemini günümüzde de korumaktadır [4,6].

Türk halı sanatının tarih süreci içindeki gelişimine bakıldığında, kompozisyonlarda bitkisel ve geometrik olmak üzere iki ana üslubun kullanıldığı görülmektedir. Bu iki üslubun, kompozisyon içinde birlikte kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır [1,5,9].

13. yüzyıldan günümüze gelene kadar, halıların orta zemin ve bordürlerinde seçilen konular değişse bile, natüralist yaklaşımdan olabildiğince kaçınılmıştır. Kullanılan tüm desen ve motiflerde önemli düzeyde başarılı soyutlamalara gidilmiştir. Bu gelişim, bir birikimin sonucudur. Defalarca uygulanan desen ve motifler, nesilden nesile aktarılırken yeni düşünce eklentileriyle zaman içinde oldukça zengin bir kreasyona ulaşmıştır [1,5,6,12]. Diğer yandan, kompozisyonlarda yer alan desen ve motiflerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki estetik başarı, renklerin seçimi ve yüzeyde dağılımlarında da görülür. Özellikle 20. yüzyıl başlarına kadar, halılarda ağırlıklı olarak doğal boyarmaddelerin kullanımı, estetiğin yanında her türlü fiziki şartlara dayanıklılığı kazandırmıştır. Ayrıca, Türk halılarına has düğüm tekniği ve malzeme kalitesi konuyu güçlendirmektedir. Bütün bu özellikler, her bir halının

dokunduğu dönemin sosyoekonomik ve sosyokültürel özelliklerini yansıtır [4,12,13].

Halıların estetiğini oluşturan desenlerin kendi içinde bir anlatımı vardır. Desenler, motifler ve renkler dokuyucunun dili olmuştur. Halıları dokuyanlar yaşadığı doğayı, inançlarını, beklentilerini, sevincini, üzüntüsünü, sevgisini kısaca tüm yaşamını ilmek ilmek dokumuştur. Dokuyucunun kendi iç dünyasından önemli mesajlar renklerde, motiflerde ve desenlerde gizlidir [4,10,11]. Bu nedenle halılar benzerliklerinden dolayı dönemsel ve yöresel olarak sınıflandırılmalarına ayrılırlar bile, gruplar içindeki her bir halı diğerinden farklıdır. Birebir kopyacılık görülmez. Her halı dokuyucusunun kimliğini yansıtır [5,10-12].

Türk Sanatının şekillenmesinde İslam dini önemli bir rol oynamıştır. Gerçekçi gözle resimlemelerden mümkün olduğunca kaçınılması nedeniyle, halı sanatında ve diğer sanat dallarında kullanılan desenlerde soyutlamalara gidilmiştir. Başka bir deyişle İslam dini, soyut bir dille anlatımda itici güç olmuştur [1,4,13,14]. Böylece desenlere ve motiflere konu olan dünya formları, insanın iç dünyasında şekillenerek geometrikleştirilmiş ve stilize edilmiştir. Diğer yandan, verilmek istenen duygu ve düşünce mesajına göre oldukça şaşırtıcı düzeyde estetik başarılarla, soyut motif ve desenler geliştirilmiştir [1-4,7,9,12,13].

Geçmişten günümüze birer kültür mirası olarak kalan halılar, günümüzde müzeler ve özel koleksiyonlarda yer almaktadırlar. Halıları dokuyanlar artık hayatta olmasalar bile, yaptıkları üretimlerle dünyada bir iz bırakmışlardır.

Ülkemizin el halıcılığı konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğu bilinmektedir. Günümüzde durağan hale gelen üretimin, doğru yönlendirmeler ile harekete geçirilmesi ve kimlikli üretimi güçlendirecek projelerin sayısının artırılması gerekmektedir. Böylece ülke ekonomisine katılım gücü artar ve süreklilik sağlanmış olur.

KAYNAKLAR

- [1] Karamağralı, Beyhan, **Bir Konya Halısı Hakkında**. Arış. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Y.1, S.1, Ankara, Mart 1997.
- [2] Karamağralı, Beyhan, "Türk Halı Sanatındaki Motiflerin Yorumu Üzerine", **Arış**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Y.1, S.3, Ankara, Aralık 1997.
- [3] Tunali, İsmail, **Felsefenin Işığında Modern Resim**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1989.
- [4] Tural, Sadık, "Halının İşlevinin Özel Bir Göstergesi", **Arış**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Y. 1, S.4, Ankara, Nisan 1998.
- [5] Türker-Küyel, Mübahat, "Halı konusu Felsefenin Görüş Alanına Girebilir mi?", **Arış**(IV. Sayının ilavesi), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, Nisan 1998.
- [6] Diyarbakırlı, Nejat, "Türklerde Halıcılık." **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, S.132, İstanbul, Ekim 1984.
- [7] Yetkin, Şerare, **Türk Halı Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.
- [8] Aslanapa, Oktay, **Halı Sanatının Bin Yılı**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.
- [9] Saldıray, Beyhan, "Türk Halı Sanatında Kompozisyon Özellikleri," **Akademi**, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, S.10, İstanbul, 1981.
- [10] Küçükerman, Önder, "Türk Halıcılığının Tarihten Gelen Sorunları", **Arış**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Y.1, S.1, Ankara, Mart 1997.
- [11] Küçükerman, Önder, "Türk Halıcılığında Kimlik Korunması", **Arış**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Y.1, S.3, Ankara, Aralık 1997.
- [12] Kayıpmaz, Fahrettin; Kayıpmaz, Naciye, "Geleneksel Kültür Mirasımız Anadolu Türk El Halı ve Kilimleri", **Türkiyemiz**, Ak Yayınları, Y.21, S.65, İstanbul, Ekim 1991.
- [13] Barışta, H. Örcün, **Türk El Sanatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- [14] Öney, Gönül, **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992.